

Rapport från utflykt till Jät 2020-11-07.

Vi samlades på kyrkbacken till Jäts gamla stenkyrka och kände in miljön. Kyrkan från 1226 (enligt dendrokronologi) tronar uppe på höjden och kyrkbacken flankeras av den gamla skolan/fattighuset/ålderdomshemmet på ena sidan och arrendatorbostaden/hembygdsmuseet på andra sidan båda från c:a 1840.

Under kyrkbackens gräs finns rester av en stensatt väg från kyrkan ner mot vägen som Mariann kunde visa foton på. På andra sidan bilvägen ligger en "holme" ner mot å-området där byn nuförtiden firar Valborg. Tidigare har där varit en privat bostad från 1830 som sedan blev fattigstuga under 20 år vid sekelskiftet fram till 1916 då den brann ner. Kanske har här ännu tidigare legat en borg/huvudgård eller på någon annan plats i Östra Jät. Nämligen finns omtalat att väpnaren Nils Magnusson under åren 1423-1427 ska ha haft säte troligen någonstans i Östra Jät.

På kyrkogården granskade vi först en ovanlig gravsten – platt, smal och hög – formad nästan som en liten gubbe med huvud. Den ska vara från 1681 eller 1687 (med texten IHS och i övrigt svårtolkade bokstäver) och tillverkad av glimmerskiffer. Vi tittade också på en grundsten i kyrkans sydöstra hörn med ett kryss/kors inristat. Även på Vederslövs gamla kyrka finns något liknande och där har diskuterats om det har en koppling till korsriddare. Jäts gamla kyrka har en ursprunglig ingång i väster som man tror varit ägnad åt en trolig riddare som kanske varit ägare/initiativtagare till kyrkan. Menigheten hade sin ingång genom en port i södra väggen. Sedan länge är denna södra ingång omgjord till ett litet fönster och alla går in genom "riddarens ingång" i väster via det vapenhus i trä som idag finns där. Vi hade fått kyrkan öppnad för oss och kunde gå in på den uppåt lutande kyrkgången fram till det ursprungliga stenaltaret i koret. Vi kunde se golvluckorna ner till de tre gravkammare som finns här. "Fröken Eketrä" hittades mumifierad i gravkammaren under sakristian omkring 1740 och blev en slags attraktion som då och då förevisades. Målningar från 1700-talet pryder väggar och tak av Per Olsson i vapenhuset, av Johan Christian Zschotzscher i långhuset och av Carl Ruth i sakristian. Ursprungligen var kyrkan öppen upp till taknocken utan innertak och där löper fortfarande en ornerad långbjälke som skulle synas. Orneringen består av s.k. konkavsnitt och runda förkroppningar som också finns i Drevs och Dädesjöes gamla kyrkor.

Drevs kyrka foto 1965 från "Sveriges kyrkor".

1910 stod den nya kyrkan färdig några km längre norrut och två klockor och andra inventarier flyttades dit. Den gamla kyrkan riskerade förfall men omkring 1950 och 1970 har man gjort restaurationer och kyrkan lever vidare.

Namnet Jät nämns skriftligt första gången 1326 i ett testamente från heliga Birgittas far Birger Persson som ägt gård i Jät. Härledningen av namnets ursprung förknippas med "jätte" som kopplas till "äta" och sedan vidare mot vinklingen "betesmark". Här vid kyrkan ligger byn Östra Jät som har bevarats som radby. Sedan nordväst ut har byn Västra Jät legat utefter Jätafjordens norra strand vid Åsnen. Utvecklingen där har tagit en mer feodal riktning då denna bys gårdar har inkorporerats i en säteribildning utgången från borgen Jätsholm och senare Jätsberg.

Vi promenerade sedan några hundra meter norrut på vägen genom byn fram till "tjvuhålet" dvs källarruinen efter det gamla häktet från den tid Kinnevalds härad hade sin fasta tingsplats med tingshus här 1804-1910. Den timrade ovanvåningen på häktet blev sedermera använt till ett hönshus på annan plats. På tingshusplatsen finns ett minnesmonument med en rest sten och 12 "nämndemannastenar".

Nästa stopp gjorde vi några kilometer söderut där vägen passerar Aggaån. Här finns den gamla "Aggabro" i form av den vackra stenvälsbro med fyra valv som Gustaf Jansson från Tävelsås byggde 1875-80.

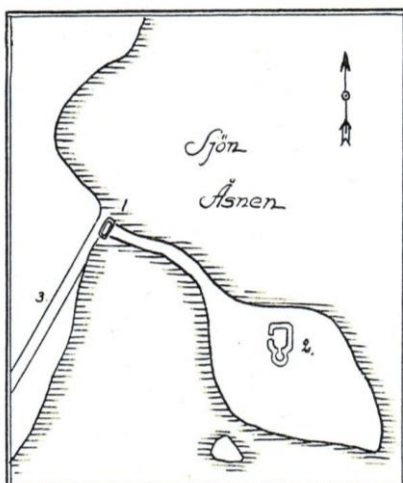
Den ersattes 1960 av en ny bro strax nedströms. En tidigare namngiven "Aggabro" fanns 1661. Här har passerat en viktig vägförbindelse redan under medeltiden och antagligen ännu tidigare från centrala Varend ner mot Urshult och vidare mot Sölvesborg och Skåne. På vintrarna användes en vinterväg över Åsnen beskriven mellan Kärrasand och Jät. "Aggapasset" är liksom "Husebypassen" två viktiga förbindelser söderut som ibland har behövt försvaras vilket namnen "Bråten" och "Bråtagård" talar för som indikationer på mindre förskansningar här. Aggaån heter längre norrut Skyeån och ytterligare längre norrut Kårestadsån och rinner upp i området strax söder om Gripeberg – hägnadsanläggningen från bronsåldern norr om Sandsbro. Här är en vattendelare som leder andra vattenflöden mot Toftasjön, Helgasjön, Salen och vidare ut i Skatelövsfjorden i Åsnens västra del medan Aggaån rinner ut i Åsnens östra del. Mitt i Åsnen på Sirkön ligger länets andra hägnadsanläggning "Vägghall". Således kan man se en vattenförbindelse på två håll mellan dessa båda hägnadsanläggningar.

Därpå for vi till Västra Jät/Jätsbergs marker och mötte där markägaren Vilhelm Terling som hjälpte oss med parkering och tillträde. Han visade generöst tillmötesgående och intresse så att han följde oss under resten av utflykten. Vid norra änden av Jätafjorden har den gamla byn Västra Jät legat med 13-14 gårdar och en väderkvarn. Här är nu en beteshage med skönjbara husgrunder i marken. Vi vandrade ner mot strandkanten till den "offersten/dopsten" som ligger här alldeles intill en stenvägg idag. Stenen har flera djupa, fickformade skålgropar och två vinkelställda djupa rännor – den ena med riktning N-S den andra Ö-V. Knut Kjellmark beskrev denna sten 1923 men då hade den redan namn som "offerstenen/dopstenen". En tolkning av denna sten är inte lätt att göra!

Vi fortsatte sedan ut på en liten udde – ursprungligen en holme – via landvägen några kilometer bort, men fågelvägen bara kanske 100 meter över vattnet västerut. Här på "Jätsholm" kunde vi besöka ruinerna av den borg som 1354 innehades av drotsen Nils Turesson Bielke - en högdaglig släkt liksom innehavarna av Bergkvara och Blidingsholm. Anläggningen övergavs sannolikt under slutet av medeltiden och flyttades till "Berget" där två gårdar slogs ihop till Jätsberg som även idag är platsen för säteriet. Bielkesläkten styrde här in på 1600-talet. Av borgruinen är den runda källaren bäst bevarad, där värdesaker kan ha förvarats. I övrigt ser man en grop omgiven av vallar 18x12 m som rimligen utgjort grund för en träborg där ovanpå. Man ser en synlig ingång i den ena vällen. Platsen för borgen har givit en social distansering från omgivande samhälle och samtidigt en god överblick över området

Skiss över Jätsholm

P. G. V. 1911.

med den ursprungliga byn Västra Jät och vägarna upp från söder genom "Aggapasset" såväl vinter som sommar.

Vilhelm Terling ledde oss sedan på en privat väg över "Berget" i Västra Jät fram till Lockarör där vi upplevde något av bronsåldern i området. Lockarör är ett röse 22 m i diameter och 2,2 m högt och där "är jätten Loke begravd" enligt sägnen. Många andra rösen finns i närheten t.ex. "Örnaknös" m.fl.

På vägen vidare österut mot Uråshållet passerade vi resterna av "Kungsstigen" som varit en viktig gammal vägförbindelse c:a 1 mil lång mellan Jät och "Inglinge hög". Vid "Inglinge hög" finns också en rest av vägen skönjbar i åkern väster om högen. Det vi ser idag av "Kungsstigen" när vi närmar oss Uråsa är i form av en brukningsväg genom skogen på båda sidor om vägen.

Bara 100 meter ytterligare österut ser vi på avstånd norr om vägen - ute på en höstsådd åker - en kubisk sten c:a 1x1 m som skulle kunna kallas för en "harg". Den har c:a 12 skålgropar på ovansidan och är beskriven av Knut Kjellmark.

Fig. 5. "Altarstenen" vid Högnalöv i Uråsa.
Knut Kjellmark foto.

Vårt sista stopp var vid åpassagen vid Högnalöv och här återser vi Aggaån men här heter den Skyeån. Här granskar vi runstenen som beskriver att "Spak lät göra minnesmärket efter sina söner Sven och Röming". Namnet Spak är endast känt från Högnalövsstenen och står för 'klok, fridsam'. Inte heller Röming är känt från någon annan runinskrift och tolkas ha med tyskans *Ruhm* att göra med innebörd 'högt anseende, rykte' att göra. Stenen har tidvis varit försvunnen men återfunnits delvis förstörd men har kunnat repareras med järnband. Början av skriften är dock borta men med hjälp av tidigare avritningar från 1750 vet vi texten även på den försvunna delen. Ursprungliga platsen är väl inte helt säkert känd men närheten till både vägen och ån här gör att den nog är nära sin ursprungliga plats. Den har ingen antydning till något kristet budskap vilket kanske gör att den kan tänkas varat något äldre diskuterade vi. Här vid ån tittade vi också på resterna av ett lump-pappersbruk som legat vid forsen liksom att här funnits ett tegelbruk.